

University of Groningen

Yıkıntıları Sığınaklara Çevirmek: Stefania Barca ile Röportaj

Barca, Stefania; Turhan, Ethemcan

Published in:
Praksis: Quarterly Journal of Social Sciences

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2022

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Barca, S., & Turhan, E. (2022). Yıkıntıları Sığınaklara Çevirmek: Stefania Barca ile Röportaj. *Praksis: Quarterly Journal of Social Sciences*, 57.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Söyleşi

Yıkıntıları Sığınaklara Çevirmek

Stefania Barca* -Ethemcan Turhan**

Geçtiğimiz Ağustos ayında yayınlanan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli 6. Değerlendirme Raporu'nun 1. Çalışma Grubu raporu küresel iklim krizi hakkında en net vaziyeti ortaya koydu. Kötü haberler şunlar: Dünya son 125.000 yılda olduğundan daha sıcak durumda ve mevcut eğilimler devam ederse yüzyıl sonunu görmeden daha sıcak, daha yıkıcı ve daha eşitsiz bir iklimle yaşıyor olacağız. Bu durum acil ve kapsamlı önlem alınmaması durumunda 2030'ların başında 1,5°C derece eşliğinin aşılması ve geri besleme döngüleriyle küresel ısınmanın hızlanması anlamına da gelecek. Bu karanlık geleceğe karşı küresel iklim adaleti mücadelesi toplumsal bir yeniden örgütlenmeye çağırarak siyasi-iktisadi topyekûn bir dönüşümün dışında her şeyin müesses nizamı güçlendirmeye yarayacağını bizlere söylüyor. Toplumsal yeniden üretimin, tüm biçimleriyle hayatın merkezine çekilmesi de bu dönüşümün en önemli parçalarından birisi. Çevre tarihçisi ve politik ekolojist Stefania Barca ile 2020'de Cambridge Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan "Yeniden Üretim Güçleri: Karşı-Hegemonik Bir Antroposen İçin Notlar" (Forces of Reproduction: Notes For A Counter-Hegemonic Anthropocene) kitabı vesilesiyle yeniden üretimin güçlerini, müsterekleştirmeyi ve çevre adaletini konuştuk.

Ethemcan Turhan: İlk önce toplumsal yeniden üretim güçlerinin efendiyi idame eden, ikili olmayan, insan-aşırı ve efendiden başka özneler olduğu vurgunuzdan başlayalım. Antroposen anlatusının yeniden üretim güçlerinin failliğini gizlediğini öne sürüyorsunuz. Bu hangi somut şekillerde yapılıyor? Buradan hareketle kimi araştırmacıların iddia ettiği gibi 'iyi bir Antroposen'den bahsedebilir miyiz yahut bu anlatıyı Antro-müstehcenlik (Anthropo-Obscene) olarak kategorik olarak reddetmeli miyiz?

Stefania Barca: İlk önce kısa bir girizgahla perspektifimi netleştirmeme izin verin. Pek çok eleştirel sosyal ve beşerî bilimcinin de belirttiği gibi, Antroposen farklılıkları ortadan kaldırdığı için en baştan hatalı bir kavram. Farklılıklar, çoğunlukla sömürgeleştirilmişlerden mürekkep dünyanın en yoksullarının, *çoğunluk dünyanın* gezegensel krize sebep olmaktadır eşit olmayan sorumluluklarına işaret eder. Aynı zamanda dünya sistemindeki değişimlerin katastrofik iklim olaylarıyla örselenen tropik ve sub-tropik kuşaklarda yaşayan en yoksullar üzerindeki eşitsiz etkileri olarak da anlaşılabilir. Sebep ve sonuç arasındaki bu dayanılmaz ters ilişki paradoksu tam da

* Stefania Barca (Napoli, 1968), Santiago de Compostela Üniversitesi'nde (İspanya) Beatriz Galindo kıdemli araştırmacı kürsüsüne sahiptir. Daha önce Uppsala Üniversitesi'nde (İsveç) Zennström İklim Değişikliği Liderliği Misafir Profesörlüğünü yürütmüş olan Barca, Coimbra Üniversitesi (Portekiz), Yale Üniversitesi (ABD) ve Kaliforniya Üniversitesi Berkeley'de (ABD) araştırmacı olarak çalışmıştır. Çalışmaları Geoforum, Capitalism Nature Socialism, Environmental History, Ecological Economics, Environment and History, Sustainability: Science, Practice and Policy ve Globalizations gibi pek çok uluslararası akademik dergide yayınlanmıştır.

** Groningen Üniversitesi, Yardımcı Doçent. Email: e.turhan@rug.nl

ayrıcılıkları yansıtan ve doğallaştıran, tekleştirici bir kavram olarak Anthropos'un reddini gerektirir. Şayet Anthropos batılı tüketimci yaşam tarzının evrenselleşmesi olarak anlaşılıyorsa, bu elbette insanlığın çarpıtılmış ve adil olmayan bir temsilidir. Antroposen kavramının bu denli güçlü ve normalleşmiş bir metafor olması, her şey bir yana iklim değişikliği üzerine (meta)bilimsel, hükümet ve medya söylemlerinin ikircikli kolonyal kökenleri hakkında bize çok şey söyler.

Kitabımın ilk bölümünde Rio de Janeiro'daki ikinci BM Dünya Zirvesi'nde (2012) lansmanı yapılan bir filmdeki *Antroposen'e Hoşgeldiniz* söylemini eleştiriyorum. Bu filmde insan 'sağlığı, zenginliği, güvenliği ve yaşam beklentisinin' sürükleyici faktörü kutlanan sözde üretici güçlerin (fosil yakıtlar ve küresel ticareti de içeren batılı bilim ve endüstriyel teknoloji) yeniden üretim güçlerinin iradesini göz ardı etmekle kalmadığını gösteriyorum. Bu sadece kadınların bedenleri üzerinden, tarihsel olarak feminize edilmiş ve ırksallaştırılmış bakım emeğinin değil, daha geniş anlamda çevre adaleti, köylü hareketleri ve diğer toplumsal hareketler gibi yaşamı ve müşterekleri değer sömürüsü ve tükenmeden koruyan tüm yeniden üretim mücadelelerinin de iradelerini yok sayıyor. Aynı şekilde bu yeniden üretim mücadelelerinin yok sayılması ücretli emekçilerin işçi sağlığı ve iş güvenliği mücadeleleriyle endüstriyel üretimdeki tehlikeli ve toksik maddelerin regülasyonunu da içeriyor.

Buradaki savım şu: insan 'sağlığı, esenliği, güvenliği ve yaşam beklentisi'ni kapitalist/endüstriyel güçlere tabi kılarak, mevcut söylem bize iki subliminal mesaj veriyor. Birincisi yeniden üretim güçlerinin insan esenliğiyle alakasız olduğu, ikincisi ise insanlığın refahı için başka bir alternatif olmadığı için kapitalist/endüstriyel modernitenin kurtarılması gerektiği. Mark Fisher'dan ilham alarak, bu söylemsel dispoziyona "eko-kapitalist gerçekçilik" adını veriyorum yani TINA'nın (*There Is No Alternative* - Başka Bir Alternatif Yok) yeni bir versiyonu. Bu söylem gezegensel ekolojik krizin sadece ona sebep olan güçler tarafından 'kurtarılabileceğini' öne sürüyor. Yani bir sistem değişimine ne ihtiyaç var ne de bu arzu edilen bir durum.

Sorunun 'iyi Antroposen' ile ilgili ikinci kısmına dair cevap ise 'iyi'den kastımızın ne olduğu ve Anthropos'un kim olduğunu nasıl tahayyül ettiğimize bağlı olarak değişir. Hegemonik anlatı içerisinde, 'iyi' müesses nizamın geliştirilmiş, yeşil bir versiyonuna; gezegensel sınırlar içerisinde içsel çelişkilerine dokunmadan kendisini yeniden üretebilecek bir haline işaret ediyor. Bu biraz önce bahsettiğim eko-kapitalist modelin ta kendisi. Öte yandan, bu fikrin bazı gelişmiş formülasyonlarında (örneğin, Kate Raworth'ün Simit Ekonomisi¹ modeli, uluslararası sendika konferansı ITUC'un² Adil Geçiş stratejisi veya çeşitli Yeşil Yeni Düzen planları gibi) iklim politikalarının çevresel ve sosyal alanlara nasıl eşzamanlı olarak sınırlar çizerek yoksullaşma ve eşitsizliklerle mücadele etmeyi amaçladığının altı çiziliyor. Bu ilerici perspektiflerden 'iyi Antroposen' iklim politikalarını demokratikleştirme yoluyla kapitalist/endüstriyel moderniteye sosyo-ekolojik limitler koyma ve uygulamayı

¹ Raworth, K. (2019) *Simit Ekonomisi: 21.Yüzyıl İktisatçısı Gibi Düşünmenin Yedi Yolu* (Çev. Akın Emre Pilgiri), Tellekt.

² International Trade Union Confederation

başaran bir düzen anlamına gelebilir. Başka bir deyişle, çoğu kişi Antroposen kavramını muğlak bir ifade olarak anlamakta; bir yandan topyekûn yıkım anlamına gelebilirken, diğer yandan hangi beşerî olasılıkların mümkün kılınacağı ve ne tür güç ilişkileri kurulacağına bağlı olarak bir kurtuluş anlamına da gelebiliyor.

‘Radikal gerçekçiliğin’ çeşitli biçimlerine yol açtığı müddetçe bu yaklaşıma sempatiyle bakıyorum. Yine de bence esas soru şu: Antroposen kavramını kullanmaya gerçekten ihtiyacımız var mı? Bu kavram sistem değişimi için faydalı bir araç mı yahut bu yolda bir engel mi sunuyor? Bana kalırsa ikincisi daha muhtemel zira Antroposen anlatısı insanlığı efendiyle (*the master*) eş tutarak karşı-efendilerin (*counter-masters*) sistem değişimindeki faillliğini yasadışı, kaçak veya ‘iyi Antroposen’in düşmanı kılınmadığı zaman bile en azından görünmez veya alakasız kılıyor. Bunun somut sonuçları var: Örneğin, kirleticiler ödüllendirilmeler bile en azından tolere edilirken, karbon-sonrası geçişin olmazsa olmaz müttefikleri olan yaşam savunucuları zulme uğruyor, faili meçhul biçimde öldürülüyorlar. Aynı zamanda, bakım emekleri ve müşterekleştirme çabaları tanınmamış ve aşırı bir yükün altına sokulmuş oluyorlar. Misal, ITUC’un Adil Geçiş stratejisi tamamıyla ücretli endüstriyel işlere odaklanırken dünyayı hayatta ve sağlıklı tutan ücretsiz bakım emeğinin rolü konusunda suskun kalıyor. Başka bir deyişle, ‘iyi Antroposen’de bakım ve müşterekleştirme hegemonik Antropos fikrine dahil edilmedikleri için yeniden üretimin güçlerinin varlığı hala tanınmamış ve bu güçler gerekenden fazla toplumsal yük taşımış oluyor.

Ethemcan Turhan: Kitapta sıkça geçen ana kavramlardan bir tanesi de ‘yeryüzü bakım emeği’ (earthcare labor). Yeryüzü bakım emeğinin doğa-kültür, kadın-erkek, üretici-yeniden üretici ikilikleri ve tekno-çözümlerin ötesine geçebilmesi için belirleyici özellikleri nelerdir? Buna bağlı olarak kitapta bahsettiğiniz “ölgürleştirici yeniden üretim güçlerinin açacağı gerçekçi yeryüzü bakımı imkanları” nelerdir?

Stefania Barca: ‘Yeryüzü bakım emeği’ derken spesifik bir tip emekten bahsediyorum – yani insan-dışı doğaya örneğin toprağa, suya, hayvanlara, bitkilere ve benzeri şekilde insanları hayatta tutan karşılıklı bağımlılıklar ağının parçası olan her şeye yapılan bakım emeğinden. Bu tip bir emek hem kırsal hem kentsel bağlamlarda mevcut: Misal geçimlik tarımdan, balıkçılıktan agro-ormancılığa, tohum saklanmasına, su tasarrufundan, yabani meyve, yemiş, mantar toplanmasına ama aynı zamanda kentsel tarıma, kentsel yeşil alanların yaratılması ve korunmasına, kent mekanının toksisite ve atıktan korunmasına. Yeryüzü bakım emeği, Latin Amerika’da yerli halklar ve feminist toplulukların toprak/beden/mıntuka (territorio/cuerpo/terra) dediği bütüncül kavramsallaştırmaya doğru genişliyor. Hane içi emek nasıl ki kapitalist modernitenin insan bedeni üzerindeki yıkıcı etkilerine karşı durur, bedenleri besler ve yenilerse, yeryüzü bakım emeği de ‘metabolik yarığa’³ karşı durarak insan-dışı doğa ve habitatları korur ve yeniden üretir. Doğrusu, Avustralyalı ekofeminist Ariel Salleh’in dediği gibi bu emek bir ‘metabolik değer’ üretir.

³ Foster (2011).

Yeryüzü emeği özünde üretim ve yeniden üretim arasındaki kadın/erkek, doğa/kültür, medeni/yabani ikiliklerini içselleştiren ve yansıtan ayrıma meydan okur. Ekofeministler hane içi emeği ve yeryüzü emeğini ‘yaşamın üretimi’ olarak kavramsallaştırırlar. Bu üretimin tarihsel faillğine ve öznelliğine kulak kesilmek onun sermayeden özerkliğini fark etmemizi sağlayabilir. “Yeniden üretimin güçleri” ifadesiyle kastettiğim de bu. Kapitalizm hane içi emekle olduğu gibi yeryüzü emeğiyle de ikili, çelişkili bir ilişkiye sahip. Bir taraftan, yeryüzü emeğini (Nancy Fraser’ın bir ifadesini kullanacak olursam) başkasının sırtından geçinilecek bir şey, sınırsızca mevcut bir hediye, bir ‘doğal’ faaliyet yani gerçek bir üretim biçimi değil de bir önkoşul olarak görür. ‘Üretici’ karakteri inkâr edilen yeryüzü emeği de böylelikle sosyal olarak değersizleştirilir ve arka plana atılır. Kapitalizm ne hane içi emek ne de yeryüzü emeği olamadan gelişemez ama bunların ‘hizmetlerinin’ bedelini de ödemez. Bu da kapitalist soygunun spesifik bir formunu, Salleh’in ‘gömülü borç’ dediği formu yaratır. Diğer yandan ise, kapitalist ilişkiler dışında zenginlik yaratma kapasitesi sebebiyle sermaye bu emek tarafından tehdit edilir. Bu perspektiften, yeryüzü bakım emeği sadece sermayenin sırtından geçindiği bir emek türü olmakla kalmaz ayrıca insan potansiyelini biyosferle sömürücü olmayan ilişkiler düzleminde geliştirme olasılığı sebebiyle sermayeye gerçek bir alternatif de olur. Başka bir ifadeyle, yeryüzü bakım emeği sermaye/emek çatışmasına kendi faillği ile katılır: sömürücü-olmayan ve müşterekleştirici ilişkiler üreterek kapitalist/endüstriyel moderniteye direnir, onu aşmaya çalışır. Bu sebeple sermaye hem yeryüzü bakım emeğine şiddetle karşı çıkar hem de onu ücret ilişkileri veya finansal ilişkilerin içinde (örn. ekosistem hizmetleri için ödemeler ve benzeri mekanizmalarla) eritmeye çalışır.

Yeryüzü bakım emeğinin potansiyelini özgürleştirmek onun kapitalist ‘yeniden üretim ilişkileri’nin ötesindeki özerk gelişimi için mücadele etmektir. Kitabıma da esin veren ana örneklerden birisi Brezilya’da ‘üretimci koruma alanı’ olarak bilinen alanlar – ki bu örnekte üretimci kelimesi ‘*extractivista*’ diye anılarak odun-dışı orman ürünlerinin zengin bir seçkisini toplayan orman koruyucu topluluklar tarafından yapılan faaliyete verilen isim oluyor. Bu topluluklar yeryüzü bakım emeği yoluyla (örn. yeniden üretimlerine bağlı oldukları orman ve diğer biyomlar üzerinden geçimlerini sağlayarak) hayatlarını kazanıyor ve potansiyellerini gerçekleştiriyorlar. Bu koruma modelinde kelimenin tam anlamıyla devrimci bulduğum şey bakımın ve müşterekleştirme emeğinin verimsizliğine dönük hegemonik varsayımlara kafa tutması: eğer üretkenlik nakit para yerine biyoçeşitlilikle ölçülürse, üretimci koruma alanlarının üretim kapasiteleri tek ürün tarımı yapılan plantasyonlara oranla 100 ile 200 kat daha fazla çıkıyor.⁴ Yüksek biyoçeşitlilik de bu durumda aynı alandan çok daha çeşitli ürünler toplanmasını sağlayarak, buradaki insan topluluklarının yaşam alanlarında serpilmelerine, mülksüzleştirmeye ve proleterleşmeye direnmelerine imkan sağlıyor.

⁴ Almeida, Allegretti ve Postigo (2018).

Ethemcan Turhan: Kitabınızda Antroposen'i tersine çevireceksek 4-aşamalı bir inkar ve arka plana atılmanın aşılması gerektiğini söylüyorsunuz: kolonyal ilişkiler, toplumsal cinsiyet ilişkileri, sınıf ilişkileri ve türler arası ilişkiler. Aynı zamanda mevcut devlet formasyonları içerisinde buna karşı bir modelin henüz geliştirilmediğinin altını çiziyorsunuz. Şayet öyleyse, ilerici siyasetler bu inkarcılığı alaşağı etmek için hangi kurumları hedef almalı? Andreas Malm'ın savaş komünizmi argümanında olduğu gibi devleti mi veya ekososyalizm için devletin içinde, karşısında ve ötesinde diğer başka toplumsal yapıları mı?

Stefania Barca: Sorunuza yanıt vermek en başta ilerici siyasetler derken neyi kast ettiğimize bağlıdır ve doğal olarak bu da bağlamında anlaşılabilir: neye göre ilerici? Odağı iklim ve çevre krizinde tuttuğumuzda, ilerici siyasetleri daha önce bahsettiğim eko-kapitalist gerçekçiliği ve daha geniş anlamda geçmiş on yıllarda hem kapitalist rejimler hem de devlet-sosyalizmi rejimlerince benimsenen ekolojik modernizasyon paradigmasını aşacak siyasetler olarak anlıyorum. Bu ilerici siyasetler halihazırda mevcut ve ana modelin hegemonisine karşı mücadele ediyorlar: son otuz yılda, bu siyasetler çeşitli taraflar toplantısı, Birleşmiş Milletler ve küresel iklim yönetişimi zirvelerine paralel olarak toplantı ve etkinliklerde buluştu ve bunlara itiraz ettiler.⁵ Bu buluşmalar ırksal/kolonyal, toplumsal cinsiyet/cinsiyet, sınıf ve türlerarası eşitsizliklere karşı mücadele eden pek çok çeşitli hareketin birbirine yakınsaması oldu çünkü bu buluşmalar mücadelelerin her birinin çevresel krizle ne kadar yakından bağlı olduğunu deneyimlemeye imkan tanıdı. Bu hareketler kendilerini küresel çevre (veya iklim) adaleti hareketi olarak adlandırıyorlar.

Çevre adaleti, ABD'de otuz yıldan fazla zaman önce bir BIPOC (Siyah, yerli ve beyaz olmayan halklar) hareketi olarak ülkedeki çevresel krizin aslında bir ırksal kriz olduğu fikrinden ortaya çıktı: ırksallaştırılmış toplulukların yaşam alanlarına toksik ve nükleer atık boşaltmak kapitalist/endüstriyel üretim biçiminin karlılığına esastı (ve hala öyle olmaya devam ediyor). Kısa süre içerisinde çevre adaleti hareketi durumun küresel olarak da, çevresel sömürgecilik şeklinde, aynı biçimde işlediğini fark etti. Yerli halklar hareketleri, topluluklarının beyaz-yerleşimcilerin sebep olduğu yok oluşa karşı 500 yıldan fazladır mücadele ettiklerini öne sürmekte ve dünya üzerinde yaşamı ve biyoçeşitliliği korumanın bir biçimi olarak kendi kendilerini yönetme hakları için çaba sarf etmektedirler. Eş zamanlı olarak, kadın hareketleri ekolojik yıkım ve yok oluşun erkek egemenliğiyle nasıl derin biçimde iç içe geçmiş olduğunu tespit etmiş ve kendilerini kapitalist/endüstriyel modernitenin toprak, beden ve mınıtkalar üzerindeki birbirine bağlı şiddetine karşı mücadelede en ön saflarda bulmuşlardır. Kuir aktivistler insan-üstünlükçü fikirle heteronormativite arasında bağlar kurmuş ve insan-dışı hayvanların kurtuluşuyla insandan-öte bir hısımlık kurma mücadelesinde yer almaktadırlar. Köylü hareketleri arazi gaspı ile endüstriyel monokültürler ve artan karbondioksit salımlarıyla biyoçeşitlilik kaybını birbirine ilişkilendirmiş ve 'dünyayı

⁵ Yakın zamanlı bir örnek için, bkz. <https://cop26coalition.org/global-gathering/>

soğutmak' için toprağa erişim haklarını ve gıda egemenliğini talep etmektedirler. Bu hareketlerinin birbirlerine yakınsaması 2012'de Rio+20 zirvesi sırasında somut siyasi bir imkan haline geldi: BM zirvesinin delegeleri *İstedığımız Gelecek* başlıklı eko-kapitalist 'yeşil büyüme' stratejisi üzerinde uzlaşıırken, halkların iklim zirvesinde buluşan iklim adaleti hareketleri *Başka Bir Gelecek Mümkün* başlıklı bir sonuç bildirgesi kabul ediyordu.

Sorunuza geri dönecek olursak: Benim için en ilgi çekici olan şey nasıl olup da tüm bu hareketlerin – o ya da bu biçimde – kapitalist/endüstriyel modernitenin tekçi hegemonik modeline uymayı reddetmeleri sebebiyle gerilemeci veya geri kafalı olmakla itham edilmeleri ve buna karşın başka modernitelerin mümkün olduğu konusunda ısrar etmeleri. Modernitenin şiddet içeren tekçiliğini reddetmekle iklim adaleti hareketleri batı kültürünün, hepsi üretimci/yeniden üretimci ikiliğine yakınsayan, daha önce bahsettiğim dört ikiliğini reddetmiş oluyorlar. Kapitalizm nasıl ki bize ilk olarak para kazanmakla ve ikincil olarak – gerekli ama bir o kadar da tali hale getirilmiş, bağımlı ve niteliksel olarak aşağı derecede bir faaliyet olarak- yaşamı kurmakla ilişkilenmeyi öğrettiyse, iklim adaleti hareketleri de yeniden üretimin ilerici, eşitlikçi, özgürlükçü ve refah-üreten faillğine sahip çıkıyor. Kitapta savunduğum sav bu.

İklim adaletini gerilemeci bir siyaset olarak etiketlemek insanlığın ana modelinin kendi küresel hegemonisini korumasının bir yolu olarak ortaya çıkıyor. Öyleyse bu mücadelede can alıcı olan mesele emek örgütlerinin aldığı pozisyon. Sanayileşmiş ülkelerdeki işçi sınıfı kesimleri kapitalist/endüstriyel modernitenin tehlikelerini erken dönemde deneyimlediler ve emek örgütleri hem işçilerin hem de kamunun sağlığı ve güvenliğini endüstriyel toksisiteye karşı savunmak için saflara geçti. Emek örgütlerinin bu tarihi çevresel failliği endüstriyel modernitenin içinde kazanmış olan alternatif olasılıklara ve toplumsal ilerlemenin bir aracı olarak toplumsal ihtilaflara işaret ettiği için hatırlanmalıdır. Öte yandan, çoğu sendikal örgüt resmi olarak 'yeşil büyüme' stratejisini kabul etmiş durumda ve bunda mevcut durumdan veya sağcı iklim inkarcılığından daha ilerici siyasetler görmektedir. Başka bir deyişle, eko-kapitalist gerçekçiliğin kapanına kısılmışlardır. Buna endüstriyel demokrasilerde kurumsal solun tamamını içeren bir açmaz olarak 'emeğin eko-modernist ikilemi' adını veriyorum. Savım bu tarz bir ikilemin hiyerarşik üretim/yeniden üretim ikiliğini kabul etmekten ve cinsiyet/toplumsal cinsiyet, tür veya ırksal/kolonyal ihtilafları sınıf çatışmasıyla keşişen değil bu çatışmaya ikincil olan meseleler olarak görmekten kaynaklandığı yönünde. Sınıf siyasetinin bu indirgemeci versiyonunda kısıtlı kalan emek hareketleri mavi-yakalı endüstriyel işlerle kendini tanımlamaya eğimli oluyor ve bu da emeğin gerçek anlamda dönüştürücü, efendi-karşıtı potansiyelini geliştirmesini kısıtlıyor. Emek örgütlerinin bakım emeğinin hem eşit kıymetini hem de ekolojik anlamlılığını tanımasının ve bu vizyonu yansıtan bir kapsamlı siyasi-iktisadi yeniden yapılanma talep etmelerinin zamanı çoktan geldi. Diğer bir biçimde söylersek, emek hareketleri

eko-kapitalist gerçekçiliği bırakarak feminist–dekolonyal bir eko-sosyalist programa dayanan karşı-hegemonik mücadelelere katılmalılar.

Ethemcan Turhan: Mary Mellor, Maria Mies, Carolyn Merchant ve Ariel Salleh gibi önemli Marksist ve ekofeminist araştırmacıların çalışmalarına dayanarak kapitalist modernitenin emeği hem doğaya hem de kadınlara karşıt olarak kavramsallaştırarak yeniden üretimi (veya yaşamı üretmeyi) üretime (veya endüstriyel büyümeye) tali kıldığını öne sürüyorsunuz. Aynı zamanda kitabınızda “gerçek bir ekolojik sosyalizm bu ilişkiyi tersine çevirerek üretimi toplumsal yeniden üretimin ve ekolojinin astı haline getirmelidir” diyorsunuz. Örneğin evrensel temel gelir buna erişmeye yardımcı olabilir mi? Veya evrensel temel gelirin daha kısa çalışma saatleri ve daha yaşanabilir ücret talebi yerine sermayenin çelişkilerini yumuşattığı yönündeki kimi Marksist eleştiriler hakkında nasıl düşünmeliyiz?

Stefania Barca: Evrensel Temel Gelir (ETG) otonom Marksist perspektifleri de içeren (örneğin, ABD’li feminist araştırmacı Kathi Weeks’in çalışmalarında olduğu gibi) farklı siyasi perspektifler arasında, kısa çalışma saatleri talebi örneğinde olduğu gibi, bir uzlaşımın ifadesi. Diğer ‘ilerici’ siyasi öneriler gibi, ETG’nin de nasıl mobilize edildiğine bağlı olarak farklı sonuçlara yol açabileceğine inanıyorum. Yoksulluk ve Covid-19 pandemisine bağlı olarak ekonomik güvensizlikteki dramatik artışın olduğu bir dönemde temel gelir talebi kolayca saf dışı edilmemeli zira milyonlarca kişinin hayati gereksinimlerini karşılayabilir. Önerilen hiçbir alternatif mükemmel değil. Daha kısa çalışma saatleri ve daha yaşanabilir ücretler gereklidir ama aynı zamanda, tamamlayıcı talepler de gereklidir zira bunlar kayıt dışı sektördeki ve ücretsiz işçileri kapsamazlar. Doğrusu, ki bunu asla unutmamalıyız, dünyanın yoksullarının çoğunluğu – küresel proletarya- uzun çalışma günlerindeki emekleri büyük ölçüde ücretsiz olan beyaz olmayan kadınlar ve kız çocuklarından oluşuyor. Apaçık ki, emekleri – sevgiyle geçim mücadelesinin bir karışımı olarak - verili olarak alınıyor, ‘yeni üretim’ ve ‘doğal bir faaliyet’ olarak küçümseniyor. ETG bu kesimlerin ihtiyaçlarına hizmet ederek onları ekstrem yoksulluk seviyelerinden kurtararak çocuklarına ve ilgiye muhtaç diğer aile bireylerine bakım yüklerini azaltabilir. Bu anlamda, hayatlarında oldukça sevinçle karşılanacak bir gelişme olur.

Benim de etkin biçimde sahiplendiğim ve tanımlanmasında katkıda bulunduğum, bir anlamda benzer başka bir öneri de Bakım Geliri (BG). Koşulsuz bir transfer olan ETG’den farklı olarak BG tüm bakım veren kişilerin toplum tarafından bakım hakkını ve bunun toplumsal olarak temin edilmesini savunmasıyla açık olarak ücretsiz bakım emeği verenleri hedefliyor. Bu öneri 2019’da iklim adaleti, küçülme (*degrowth*) ve feminist aktivist ve araştırmacıların ortak çalışmasıyla ortaya çıkan *Avrupa’nın Adil Geçiş İçin Bir Yol Haritası*’nın parçası olarak *Yeşil Kamu Hizmetleri* (örn. Çevresel restorasyon ve toplumsal yeniden üretim alanında kamusal istihdam) altındaki bakım geliri fikrinden ortaya çıktı.⁶ BG önerisi ücretsiz bakım emeği verenler için garantili ve

⁶ Bkz. <https://report.gndforeurope.com/#3.3.1>

kamusal olarak finanse edilen bir gelir talep ederek sosyal ve ekolojik esenliğe katkılarının tanınmasını hedefler. Böylelikle, evlerde, topluluklarda ve/veya çevrede (örn. kentsel tarım) gerçekleşen ücretsiz ‘yeniden üretim’ emeğinin enerji, ulaşım, üretim gibi sektörlerdeki ücretli ‘üretim’ emeğiyle (en azından kağıt üzerinde) eşitlenmesini amaçlar. BG bir toplumun ücretsiz bakım veren üyelerine, başka kişileri ve yerleri canlı ve sağlıklı tutmak için yaptıklarının takdiri olarak sahip olduğu borca işaret eder. Elbette toplumsal yeniden üretimin bir kısmı hali hazırda kamusal olarak finanse ediliyor, örneğin devlet okullarında, hastanelerde olduğu gibi. Bizim teklifimiz ise bu finansmanı görülmeyen ama devasa bir ölçekte olan ekonomi dediğimiz buzdağının temelini oluşturan ücretsiz bakım emeğine de genişletmekti. Eğer kamusal olarak bu hak garanti edilir ve bireysel bakım emekçilerinin soyut zamansal angajmanları yerine somut ihtiyaçları üzerine kurulursa bu tazmin biçimi metalaşma anlamına gelmeyecektir.⁷

Covid-19 pandemisi BG talebini daha acil hale getirdi ve bu durum da meseleye dönük, Küresel Kadın Grevi (GWS) ve beyaz-olmayan GWS hareketlerince ortak olarak yürütülen bir uluslararası kampanyanın ortaya çıkmasına sebep oldu.⁸ Bu kampanya dünya çapında ‘radikal bakım’ aktivizminin önde gelen figürlerinden biri olan ve kampanyaya ilham vermiş ABD’li yazar ve aktivist Selma James tarafından yürütüldü – ki kendisi özellikle 1970’lerinde başında Ev İşi İçin Maaş (Wages for Housework) kampanyasını başlatmasıyla bilinir. Bakım emeğine oldukça farklı değerlendirme biçimlerinden bakan bu iki kampanyanın da radikal olarak dönüştürücü bir potansiyeli var: bakım veren kişilerin emekçi olduğuna ve farklı kategorilerdeki diğer emekçilerle aynı düzlemde olduklarına dair sosyal algının yerleşmesi. Ev İşi İçin Maaş kampanyasında, kadınların kendini üretken olmayan ve ekonomik olarak bağımlı özneler gibi küçültücü temsil biçimlerinden özgürleştirilmesi, topluma katkılarının açık değeri hakkında bilinç kazanmaları, kendi kolektif olarak hakları ile tüm bakım sunanların ve bakım alan kişilerin hakları için örgütlenmeleri hedeflenmişti. BG kampanyası bu vizyonla iklim adaleti ve küçülme hareketlerini bir araya getirerek, her tür toplumsal cinsiyetten bakım emeği veren kişilerin sosyal ve ekolojik esenliğe en doğrudan katkı yapan kişiler olduğu ve Adil Geçiş’teki (olası) anahtar özneler olacağına dair sosyal algıyı yerleştirmeyi hedefliyor.

Ethemcan Turhan: Kitaptaki en temel tartışmalardan bir tanesi de müşterekler ve müşterekleştirme üzerine. Şirketlere “ilerici iyileştirmeler yaparken şahsi zarar ve hasar hakkı” tanındığını söylüyorsunuz. Bu Türkiye’de özellikle ‘üstün kamu yararı’ kisvesi altında devletin ahbap-çavuş kapitalizminin özellikle maden-enerji alanında verdiği imtiyazlarda görülebiliyor. Örneğin Nisan 2021’de Kanadalı Alamos Gold şirketi Kazdağları’ndaki altın arama faaliyeti ciddi toplumsal tepki sebebiyle durdurulduğu için yaşadığı kayıpların tazmini adına devlete tahkimde 1 milyar dolarlık dava açtı.

⁷ Bu önerinin nasıl finanse edilebileceğine dair fikirler için, bkz. <https://report.gndforeurope.com/#3.2.1>

⁸ <https://globalwomensstrike.net/careincomenow/>

Günümüzde küresel çevre adaleti hareketlerinin yeniden müşterekleştirme adına imkân ve ihtimalleri nelerdir?

Stefania Barca: Chiapas ve Rojava gibi birkaç ‘özgürleştirilmiş’ bölge dışında günümüzde dünyada her yerde güç dengeleri ezici biçimde baskın sistem lehine. Bunları tersine çevirmek eşzamanlı olarak birden çok cephede mücadele etmeyi gerektiriyor. Örneğin, hukuk cephesinde kavga bir uluslararası ekokırım kanununun kabul edilmesi üzerine. Maalesef sistemin tek hamlede yere serilebileceği bir ‘baş’ yok. Hepimiz yüz yüze olduğumuz bu heybetli gücü, neoliberal dünya sisteminin Golyat’ını, zayıflatmak ve çatlatmak zorundayız. Kapitalist/endüstriyel modernite, daha önce bahsettiğim şekilde karşılıklı olarak birbirini pekiştiren eşitsizliklerce güçlü kılınan ve sürekli olarak kendinden başka var olan her şeyi yutan aşırı ölçüde her yere nüfuz etmiş bir gerçeklik. Müşterekler – veya daha doğrusu, müşterekleştirmenin siyasi ilkeleri ve praksişi – bu gerçekliğin temel düşmanı. Zira tam olarak müşterekleştirme eşitsizlik ve birikime imkân tanıyan hiper-ayrışmalara ve ikiliklere karşı mücadele ediyor. Müşterekleştirme bu yüzden baskın sistem için ölümcül bir günah.

Kitapta verdiğim, ‘üretimci koruma alanlarıyla’ ilgili örnek, bu anlamda yol gösterici: Maria ve Zé Claudio, diğer pek çokları gibi, metalaştırma mantığına, ormanların soyut bir sosyal değere dönüştürülmesine karşı çıktıkları için öldürüldüler. Onların bu vizyonu insandan öte müşterekleştirme olarak anlaşılabilir: ormanla ilişkileri topluluğun tüm üyelerine ve türler arası varlıklara (örn. kendileriyle bitkileri ve *castanhal* ormanının diğer bileşenlerini eşit görmelerinde olduğu gibi) tanınan eşit erişim ve sorumluluklar anlamında bir sosyal mütekabiliyet esasına dayanıyordu. Onları izole bir kahramanlık hikayesi değildi. Aksine dünya çapında milyonlarca insanın, bilhassa da toprakla doğrudan geçimlik bir ilişki içinde olan köylü ve yerli halk topluluklarının deneyimini yansıtıyordu. Brezilyalı kauçuk toplayıcısı ve sendikacı Chico Mendes’in anladığı biçimiyle, onların mücadelesi sadece yaşam alanları ve egemenlik için değil, hatta sadece ‘doğayı’ korumak için de değil tam tersine dünya üzerinde farklı bir insan yaşamı olasılığı adına ‘insanlık için bir mücadeleydi’. Bu aynı zamanda iklim adaleti hareketinin de mücadelesi ve kapitalist/endüstriyel moderniteye karşı hayatta kalmak için yegâne şansımız.

Gelgelelim, müşterekleştirme praksişi aynı zamanda kapitalist/endüstriyel modernitenin tüketici etkilerine göğüs geren bir kentsel hareket. 2008 küresel finansal krizinden bu yana, özellikle çoklu krizlerin iç içe geçmiş doğası görünür oldu ve sosyal yeniden üretim etrafında – temelde insanların kendilerini yeniden üretebilmek için ihtiyaç duydukları şeyler – yeni mobilizasyon dalgaları üretti. Bu hem maddi hem gayri-maddi ürün ve hizmetlere; gıda, su ve barınma, sağlık hizmeti, eğitim ve sağlıklı bir çevre gibi diğer altyapılara erişimi içeriyor. Küresel Kuzey’in finansal krizinden en ağır etkilenen yerlerden biri olan Güney Avrupa’da aktivistler sadece müşterekleri savunmak için değil onları yeniden oluşturmak ve herkes tarafından erişilebilir de kılmak için uzun erimli ‘her şeyin metalaşması’ süreçlerine karşı mücadele ettiler. Müşterekleri yeniden inşa etmek, genişletmek ve kalıcı kılmak adına yürütülen sosyal

mücadeleler aktivistlerin kendi topluluklarındaki günlük işlerine eşlik etti. Ben bu emeği 'topluluk bakımı' şeklinde, 'radikal bakım'ın bir türü olarak yeni, sömürücü olmayan, insanlar arasında ve çevreleriyle ilişkilerinde ama aynı zamanda büyükşehirlerle hinterlandları arasında müşterekleştirici ilişkiler olarak anlıyorum. Pandemi bu bakım emeğini büyük ölçüde genişletti ve dolayısıyla sosyal yeniden üretimi sürdürmekle uğraşan ve topluluklarının yaşamını karşılıklı yardım ve dayanışma emeği ile sağlayan aktivistlerin omzuna ağır yükler bindirdi.

Topluluk bakımı, toplulukların özbakımı için altyapı hizmeti veren fiziksel mekanlarda gerçekleşir. Bu mekanlar ise çoğu zaman çöküntü halinde ve terk edilmiş binalar, kimi zaman fabrikalar ve hatta parklar ve bahçeler gibi kendi haline bırakılmış açık alanlar gibi kent ve kırsal mekanlarının neoliberal yeniden düzenlenmesinin yıkıntıları oluşturan yerlerden müteşekildir. Müşterekleştirme aktivistleri bu mekanları işgal eder ve emekleriyle geri kazandırır: temizleyerek, restore ederek, tamir ederek, uyumlu hale getirerek ve yıkıntıları insanların başlarını sokabilecekleri birer sığınak ve yenilenme mekânı yani müşterek yuva haline getirerek. Bu da müşterek bir evin bakımında olduğu gibi toplumsal hane içi emek olarak anlaşılmalıdır. Hane içi bakım gibi topluluk bakımı da bir dizi üretken olmayan ve beceri gerektirmeyen pratikten değil, insanların farklı katkılarının beceri ve özenle harmanlanmasıyla ihtiyaçları, imkanları ve vizyonları bir arada dokuyan zahmetli bir işten ortaya çıkar. Dahası, topluluk bakımı sömürücü ve özütleyici olmayan biçimlerde gelir üretmek insanları uzun erimli krizlerde hayatta kalması ve hatta kendi varlıklarını yeniden kurarak hayallerini hayata geçirmeleri için de çok önemli bir zenginlik yaratma potansiyelini barındırır. Müşterek altyapıların korunmasına dönük emek sayesinde geri dönüşüm ve tamir dükkanları, yeniden üretim atölyeleri, gıda yetiştirme, işleme ve işleme, bit pazarları, mayalama, zanaatkarlık, tiyatro, müzik, sanat, spor, dans, fitness kursları vs. bunların hepsi topluluk mekanlarında gelir getirebilen işlere dönüşebilir. Başka bir deyişle, topluluk bakımı topluluk ekonomileriyle ilişkilidir. Müşterekleştirmenin bu farklı formlarının zamanımızın çoklu krizlerine direnmekte ve alternatif modernite formları kapasitemizi geliştirmekte en iyi umudumuz olduğunu düşünüyorum.

Kaynakça

- Almeida, Barbosa de Mauro W., Mary Helena Allegretti ve Augusto Postigo (2018) "O legado de Chico Mendes: êxitos e ent-raves das Reservas Extrativistas." *Desenvolvimento e meio ambiente*, 48: 25-49.
- Foster, J. B. (2011) *Marx'ın Ekolojisi: Materyalizm ve Doğa* (Çev. Ercüment Özkaya), Epos Yayınları.